

Aportacions a la història de les muralles i el palau reial de Berga

Fins ara, eren ben poques les notícies que teníem sobre la construcció de les muralles berguedanes. Aquestes referències es limitaven a saber que s'havien construït pels volts de l'any 1370 i que la seva edificació havia comportat la destrucció del monestir cistercenc femení de Santa Maria de Montbenet. (1) Noves troballes documentals ens permeten poder ampliar el coneixement sobre aquesta important obra d'infraestructura, així com també poder fer algunes precisions a la situació i ús del palau reial de Berga.

Les obres de fortificació de la vila

La construcció de les muralles berguedanes s'ha de relacionar amb la sensació d'inseguretat que es va generar al Principat, a causa d'un imminent perill bèl·lic d'invasió sorgit en la fase final de la guerra que enfronta el rei Pere el Cerimoniós amb el seu homònim castellà, el rei Pere el Cruel, coneguda com la guerra dels Dos Peres (1356-1369).

Serà el mateix rei qui esperonarà les viles i ciutats catalanes a defensar-se, recomanant edificar muralles a les que no en tenien. Malgrat que, fins ara, no hem localitzat el document en el qual es concreta aquest consell reial per a Berga, sí que el coneixem per a altres viles properes, com és el cas de Santpedor: «Passat aquest tabustol vosaltres enfortits lo loch per tal manera ques puxa en semblant cas tenir e defendre, a nos plaura be, e us hi darem tota avinentesa e lavors no us calra desamparar lo loch ne recullir vos

en altra part». (2) Com veurem més endavant, la participació de Pere el Cerimoniós en tot el procés de disseny i construcció de les muralles berguedanes no deixa dubte de l'interès del monarca per tenir ben defensat el seu regne.

El procés de construcció de les muralles berguedanes es va iniciar vers l'any 1363. El 27 de setembre d'aquest any, l'infant Joan, fill de Pere el Cerimoniós i futur Joan I, en qualitat de lloctinent general del regne, es fa ressò d'una súplica dels consellers i prohoms de Berga, segons la qual aquesta vila «situada en els darrers confins de Catalunya», no disposa de muralles i pot ser fàcilment atacada i envaïda per l'enemic.

En concret, el document esmenta com a possibles invasors «les Companyies Blanques», un exèrcit mercenari que havia pres part en la guerra dels Cent Anys i que vers el 1360, després de la batalla de Brétigny, havien quedat sense feina i es dedicaven a saquejar les terres occitanes. Per allunyar-los, els reis Carles V de França i Pere el Cerimoniós, amb l'ajuda del papat, van procurar que passessin a Castella a lluitar a favor d'Enric de Trastàmara en la guerra civil que l'enfrontava a Pere I el Cruel.

Per tant, era lògic que si llavors aquests mercenaris estaven semblant el pànic a Occitània, els berguedans pensessin en ells com un perill real. La por a ser atacats va fer que les autoritats de la vila decidissin emmurallar-la, una tasca difícil i costosa, i per a la qual l'infant Joan els conce-

deix que les altres viles, pobles i llocs de la vegueria de Berguedà que no disposessin de muralles contribuïssin en les despeses de l'obra de les de Berga, ja que, en cas d'atac, s'haurien de refugiar en aquesta vila. (3)

Quan l'infant Joan els concedeix aquesta ajuda, les obres ja havien començat, perquè uns mesos abans, el 7 de juliol de 1363, el mateix infant afirma que a Berga s'han començat a obrar dos portals «*unum videlicet in capite et aliud in fine ville*» (4), o sigui, segurament els portals de Santa Magdalena i el de Sallagossa, al capdamunt i al capdavant de la vila respectivament i, per ajudar a pagar-ne la construcció, concedeix als berguedans poder utilitzar els diners del dret de barra per a tal finalitat. El dret de barra, també anomenat de bústia, era un impost que gravava el pas pels camins importants, i el seu import es destinava a la reparació de la xarxa viària. O sigui, més o menys seria el que ara coneixem com a peatge. Berga havia rebut el privilegi de poder cobrar el dret de barra de Pere el Cerimoniós el 28 de desembre de 1345. (5)

Uns mesos més tard, el 18 de novembre de 1363, és el mateix rei Pere que, veient les dificultats econòmiques que la construcció de les muralles suposava per a Berga, fa una concessió als berguedans, confirmant la possibilitat de derivar els diners recaptats del dret de barra a l'obra de les muralles, sempre i quan els camins estiguessin reparats i en bon estat. (6)

L'obra de les muralles i fortificacions de la vila de Berga

degueren continuar amb grans esforços per part dels seus habitants i no serà fins a l'any 1365 (7) que en tornem a trobar notícies. I aquestes notícies no són gaire bones. En una carta que, el 15 de desembre de 1365, el rei Pere el Cerimoniós dirigeix als consellers i prohoms de Berga es queixa de com es fan les obres. Diu que ha rebut informacions de gent que coneix Berga i la seva geografia que afirmen que tal com s'estan construint les muralles, l'obra no s'acabarà mai i no servirà per a la defensa dels habitants de Berga i rodalies. I, a continuació, ell mateix mana i ordena per on han de passar les muralles i què n'ha de quedar dintre i què fora: «Per la tenor de la present volem e ordenam e a vos manam quel dit mur façats fer e construir en la forma següent: Es assaber que pertesca del palau de Berga e que devall per lo carrer de Pinçania en manera quel viver reta vayll e que vaja tot dret ferre al alberch del Berenguer Noguier que fo e per lo alberch den Berenguer Riera e que per lo alberch on esta en Ferragut axi que del dit alberch den Riera en aquell den Ferragut sia fet portal en manera que solament la font romanga dintre e quen vage a cerca l'alberch den Jacme Riu, den Ramon Pedra e den Cases qui fo e puys vaja ferre damunt casa den Johan Oliba en manera quel dit alberch romanga fora los murs e que per lo Cayll nou tot dret en manera que lo dit Call romanga tot esquerit dintre los murs vaja e que vaja ferre a casa den Pere de Carbasi e que puig tro al Pujol de Carcasona e del dit pujol que vaja tot dret ferre

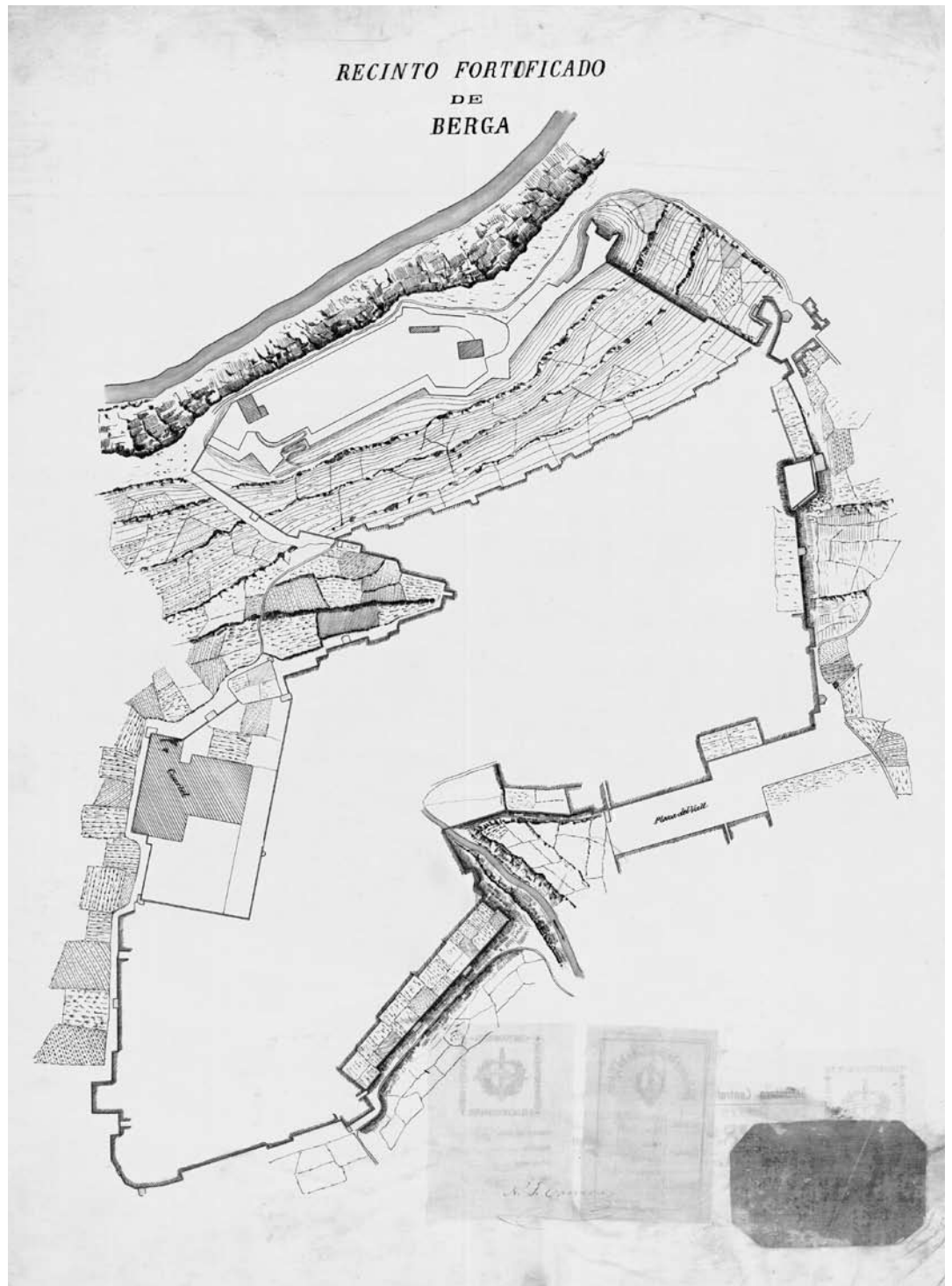
al Colomer de les Canals e del dit Colomer que vaja ferre tot dret a Castell Nou».

Però la cosa no acaba aquí: mana enderrocar el mur que ja està fet per aixecar-ne un de nou que segueixi el recorregut que ell ha marcat, i, a més, ordena expressament que les seves ordres es compleixin al peu de la lletra, sota amenaça d'imposició de penes: «E que tan tost desemperets lo mur que començat haviets derroquant aquell e meten en lo mur novellament faedor [...] manants per aquesta mateixa letra als batle e sots veguer de la dita vila [...] que en aço vos forçen destretament e destreguen per imposicions de penes». De fet, el recorregut de les muralles no queda massa clar en la descripció que en fa el monarca, però l'hem transcrita sencera perquè la creiem, com a mínim, interessant. No passa cada dia que el mateix rei faci d'arquitecte-urbanista!

Amb tot, hi ha algunes coses a remarcar, com, per exemple, que no totes les cases de Berga van quedar dins la muralla; que el rei va voler expressament que el call jueu en quedés dintre i que el punt d'origen i de retorn de les muralles era el castell, on en un costat hi havia el palau reial i, en l'altre, el castell nou.

Segurament, el rei va pensar que sense algú que dirigís les obres la cosa no aniria bé i, per això, el 19 de gener de 1366, nomena un home de la seva confiança, Ramon de Planella, per dur a terme aquesta tasca.(8)

Les obres anaven avançant lentament i, el mes de juny de 1367, l'infant Joan escriu als consellers i prohoms de Berga tot dient-los que el seu pare, el rei, ha ordenat situar homes i queviures en llocs alts, protegits i segurs i, com que les obres de les muralles de Berga encara no estan acabades, els ordena fer una obra d'urgència al castell: fer un recinte fortificat i segur entre el palau reial, l'església i el castell nou, amb la finalitat que «en temps de necessitat hi poguessets salvar vostres persones e mullers e infans vostres ab tots vostres bens mobles e ab prou viandes les quals vos manam que al pus tost que puxats fassats plegar i alçar en la dita força».(9)

Segurament cal relacionar aquesta ordre del rei de preparar el territori i els seus habitants per a una possible invasió amb els complicats esdeveniments de la guerra dels Dos Peres, on s'hi barrejaven desavinences familiars, dissensions dinàstiques i reivindicacions territorials. L'any 1367, Pere I el Cruel va vèncer el seu germà bastard Enric de Trastàmara, aliat de Pere el Cerimoniós, a Nájera, i va recobrar la corona de Castella, fet que suposava una possible amenaça per a les terres de la Corona d'Aragó.

Plànol del recinte fortificat de Berga, de mitjan segle XIX, en el qual es veu com la muralla de la ciutat i la del castell formaven una unitat, tancant dins el seu perímetre el convent de Sant Francesc. Es tracta, sens dubte, de la muralla carlina refeta sobre els fonaments de les muralles borbòniques i medievals.

CENTRO GEOGRÁFICO DEL EJÉRCITO. ARCHIVO CARTOGRÁFICO Y DE ESTUDIOS GEOGRÁFICOS DE MADRID

No tornem a tenir notícies de les obres de fortificació de Berga fins uns anys després. El 8 d'agost de 1371, l'infant Joan adreça una reial ordre als consellers i prohoms berguedans referent al pagament de l'obra de les muralles. Els recorda que s'havia acordat que, fins al dia de la Mare de Déu d'Agost d'aquell any, havien d'invertir 60.000 sous barcelonèsos en les obres de fortificació de la vila i que, complert el termini, encara els faltava gastar-hi 5.000 sous i, atenant les seves súpliques, els allarga el termini

de pagament fins al dia de Nadal. O sigui, tindran quatre mesos més per gastar aquesta quantitat en les obres de fortificació. Sembla que el retard ve motivat perquè es van haver d'anar a buscar mestres i treballadors forans, i això va endarrerir el fer tàpia. Una dada interessant, aquesta, ja que sembla indicar que, almenys, part de les muralles no era de pedra sinó de tàpia, un material molt més modest, econòmic i, això sí, menys resistent.

Mn. Ramon Viladés, que va estudiar acuradament l'obra de les muralles de Bagà, ens explica el procés de construcció amb aquest material: «La tàpia era formada per una barreja d'argila i còdols amassada degudament, i es construïa a trossos, amb un aparell rudimentari anomenat tapiera. La tapiera consistia en dues fustes planes que, posades paral·lelament i a la distància de l'amplada que es volia donar al mur, formaven el motlle per construir-lo; aquestes dues fustes eren travades amb un parell o tres de barres anomenades jous [...]. Així que tenien el motlle fet a mida, l'anaven omplint talment

com avui es fan els encofrats amb formigó. Així que la pasta era prou consistent, desmuntaven la tapiera i la tornaven a muntar a continuació per fer-ne un altre tros, i així successivament fins que el mur tenia la llargada i l'alçada projectades».(10)

Aquesta dada ens permet saber que, com a mínim, els berguedans van gastar 60.000 sous barcelonesos en l'obra de les muralles, torres i valls de la vila. Creiem que no deu ser el cost total de l'obra, però amb els documents que coneixem avui no podem, amb seguretat, ni afirmar-ho, ni negar-ho, ni saber quina part representa quant a la inversió definitiva. I davant aquesta quantitat de diners sorgeixen les preguntes habituals: És una quantitat molt important? Quina seria la seva equivalència actual? La resposta és difícil i aproximada.

Heus aquí algunes dades de la mateixa època i referides a Bagà per poder establir comparacions: un martell valia 5 sous; el jornal de dos muls, 5 sous; el jornal d'un home, 2 sous; el jornal d'una dona, mig sou; el jornal d'un mestre d'obres, 5 sous 6 diners;

Berga encara conserva visible la traça de l'antic perímetre murallat, tal com es pot observar a la zona del Trencacames.

FOTO LUIGI

el jornal d'un paleta, 4 sous, etc.(11) Com podem imaginar, la construcció d'unes muralles era una tasca que ocupava molta gent d'oficis i, també, molta mà d'obra no qualificada, jornals d'homes, dones i nens, i per a la qual es necessitaven grans quantitats d'eines, materials, animals, transports, etc.

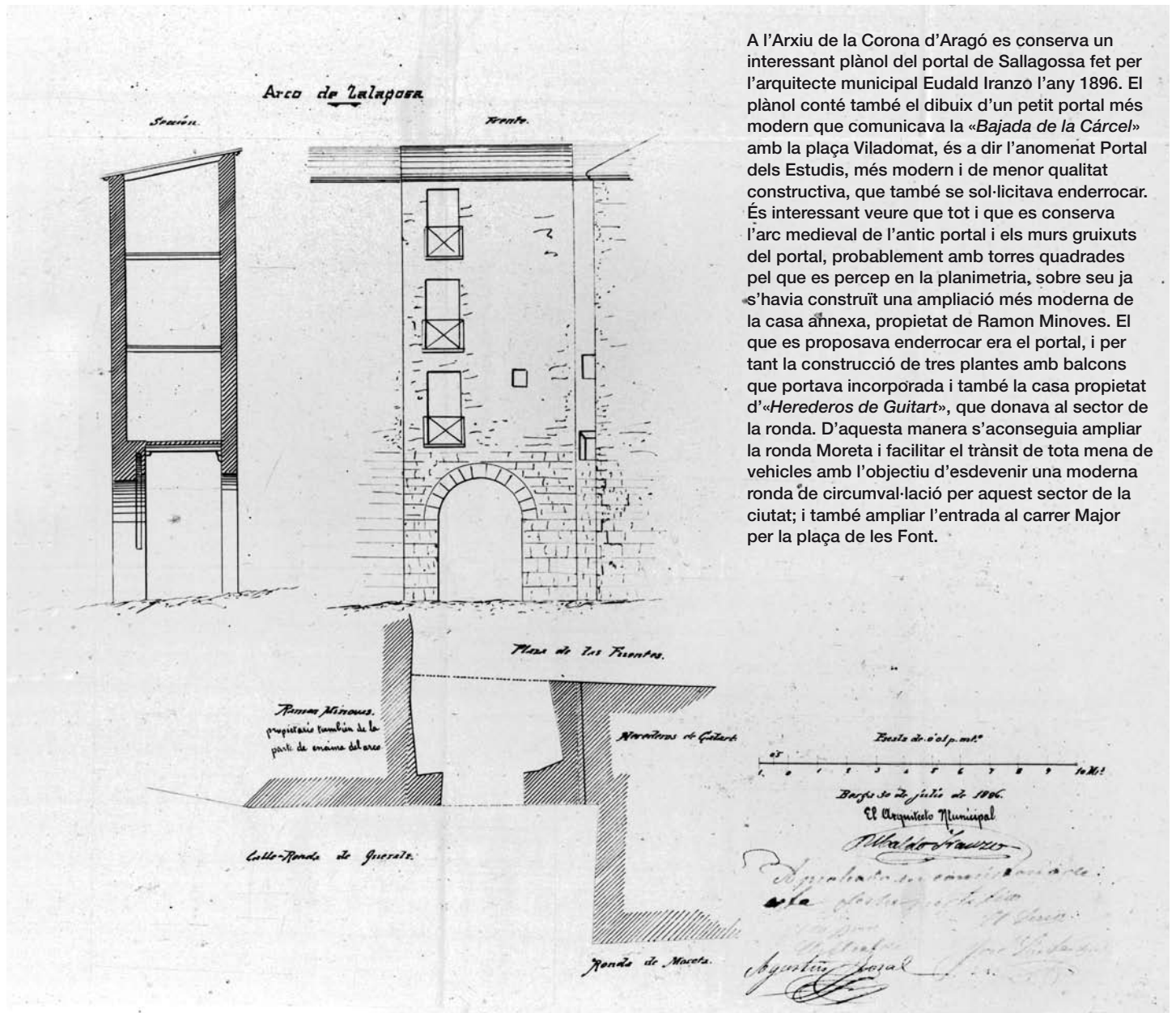
Però tornem a la història de les nostres muralles. El 2 de maig de 1374, Pere el Cerimoniós es torna a interessar per Berga i, el mateix dia, redacta dos escrits. (12) En el primer nomena capità, o sigui la màxima autoritat militar, de Berga i Berguedà el cavaller Ramon de Julla. La raó del nomenament és que s'entreveu un nou possible perill: el rei ha sentit rumors que l'infant Jaume de Mallorca (Jaume IV, rei nominal de Mallorca) estava preparant un exèrcit mercenari per atacar el Principat, cosa que realment va fer l'agost d'aquell

any, travessant els Pirineus pel Conflent i arribant fins a Sant Cugat del Vallès.

En segon lloc, el rei es fa ressò d'un problema que ha sorgit en la que ja devia ser la fase final de la construcció de les muralles: aquestes han de passar per un lloc on hi ha un monestir de dones i ara el dilema que es planteja és si incloure el monestir dins les muralles o deixar-lo fora. El rei facultava el capità Ramon de Julla perquè prengui una decisió al respecte: o bé segueixi el traçat marcat pels anteriors encarregats de les obres, Ramon de Planella i Berenguer d'Abella, o bé si creu que hi ha alguna cosa a millorar que faci els canvis necessaris.

El monestir al qual fa referència el rei és Santa Maria de Montbenet, i sabem què va decidir Ramon de Julla: enderrocar-lo. La Universitat de la vila paga a l'abadessa Brunissenda de Besora una indemnització de 20.000 sous barcelonesos pel dany causat i, entre novembre de 1376 i febrer de 1377, el monestir va ser enderrocat.(13)

Entre els mesos de maig i agost de 1374, el capità Ramon de Julla

A l'Arxiu de la Corona d'Aragó es conserva un interessant plànol del portal de Sallago fet per l'arquitecte municipal Eudald Iranzo l'any 1896. El plànol conté també el dibuix d'un petit portal més modern que comunicava la «Bajada de la Cárcel» amb la plaça Viladomat, és a dir l'anomenat Portal dels Estudis, més modern i de menor qualitat constructiva, que també se sol·licitava enderrocar. És interessant veure que tot i que es conserva l'arc medieval de l'antic portal i els murs gruixuts del portal, probablement amb torres quadrades pel que es percep en la planimetria, sobre seu ja s'havia construït una ampliació més moderna de la casa annexa, propietat de Ramon Minoves. El que es proposava enderrocar era el portal, i per tant la construcció de tres plantes amb balcons que portava incorporada i també la casa propietat d'«Herederos de Guaita», que donava al sector de la ronda. D'aquesta manera s'aconseguia ampliar la ronda Moreta i facilitar el trànsit de tota mena de vehicles amb l'objectiu d'esdevenir una moderna ronda de circumval·lació per aquest sector de la ciutat; i també ampliar l'entrada al carrer Major per la plaça de les Font.

degué escriure al rei dient-li que les obres de fortificació de Berga encara no estaven acabades i demanant-li ballesters per defensar la vila. No hem localitzat aquesta carta però en podem deduir el seu contingut per la resposta del rei. Pere el Cerimoniós contesta la carta del capità el 5 d'agost de 1374.(14)

Està molt enfadat. Primerament li diu que si la vila no és defensable és, en part, culpa seva per no haver-hi posat la diligència que calia: «En ço que la vila de Berga no es obrada ne defensable havets vos colpa en partida per ço com noy havets hauda aquella diligència que poguerets». Però, a continuació, diu que els més culpables són els berguedans per haver fet les

obres malament: «E major colpa han en aço los homens de la dita vila qui en enancar e fer les obres son estats tan negligents car be pogueren haver obrat de guisa que la vila fora defensable e ara nols carguera demanar ballesters ne altres homens quils defensessen». Després d'aquests retrets, els concedeix ballesters, «hajn ballasters aquells que vos vejats quey sien necessaris», això sí, pagant els berguedans. I si no volen pagar ballesters que els defensin, el rei va manar al capità que els obligui a portar les viandes i béns mobles a un lloc segur, la força vella, i si no ho fan que qualsevol els hi pugui prendre legalment, «axí com si eren de bona guerra», ja que «mes val quels hajn los sotsme-

nos nostres que sils enamichs los sen portaven».

Els berguedans es devien espantar i devien córrer a arreglar la situació, ja que pocs dies més tard, el 18 d'agost de 1374 (15), es reben notícies més positives de Pere el Cerimoniós. El rei els diu que ja sap que volen continuar les obres de fortificació de la vila i, per a tal finalitat, els permet vendre censals morts fins a la quantitat de mil sous anuals.

Les obres de les muralles i valls de la vila de Berga degueren continuar fins als volts de 1380, quan en un privilegi atorgat a la vila per Pere el Cerimoniós s'indica que ja estaven acabades: «Dicta vila et eius vicarie racione murorum et vallarum qui in ipsa villa fuerunt constructi».(16)

Però aquí no van acabar les penúries dels berguedans, ja que llavors van haver de continuar els esforços per poder eixugar el deute que havia deixat l'obra de les muralles.

El palau reial

La història d'aquest edifici és encara difícil de fer perquè en tenim poques dades, però poc a poc noves referències ens ajuden a entendre-la una mica més.

Creiem que la construcció que a inicis del segle XIV es coneix com a palau reial ja existia en època senyorial, era al castell i, possiblement, havia sigut el lloc d'habitatge dels Peguera i, amb més seguretat, dels Berga. Quan el 23 de juny de 1238 Sibil·la de Berga

fa testament, (17) deixa al seu nét Pere de Berga el palau de Berga. Aquest palau juntament amb la major part de les possessions que tenien al Berguedà van ser en part venudes i en part permutades al rei Jaume II, a principis del segle XIV, per uns descendents de Pere de Berga, Sibil·la i Hug de Mataplana, comtes de Pallars i senyors de Berga. El document de venda-permuta va ser signat al port de Salou el 21 de juny de 1309 (18). En prendre possessió dels seus nous dominis, l'antiga residència senyorial degué passar a ser el palau de Jaume II, o sigui, el palau reial.

El 29 d'agost de 1311, el rei Jaume II, en agraïment pels molts favors i bons serveis rebuts, atorga a Pere de Montclar el permís per residir al palau reial de Berga i, també, 12 diners anuals que ha de rebre dels rèdits dels forns reials de la vila: «*Ita quod in ipso palacio possitis morari et habitare quamdiu vobis placuerit [...] damus ac vobis concedimus de beneplacito nostro duodecim denarios barchinonenses quolibet ano quos vobis assignamus habendos et percipiendos super redditibus seu proventibus furnorum nostrorum ville de Berga*» (19). No sabem concretament qui era aquest Pere de Montclar; només podem deduir que era un fidel servidor del rei a qui aquest mostra molta confiança.

Dos anys més tard, el 4 d'octubre de 1313, el rei Jaume II envia una carta al seu fidel Pere de Montclar i al batlle de Berga, del

qual no esmenta el nom. El motiu d'aquesta carta és informar-los que, amb el seu consentiment, Saura, vídua del noble Pere Galceran de Pinós, juntament amb la seva família residirà durant un temps al palau o castell de Berga. (20)

Però la referència més curiosa sobre el palau reial de Berga la trobem l'any 1372. Concretament, el 28 de juny d'aquest any, (21) Pere el Cerimoniós escriu al seu peticioner, Bernat de Biscarra, o a qui en aquell moment administrés el palau de Berga, per tal d'informar-lo que s'ha assabentat que el bisbe d'Urgell, Berenguer, fa temps que és a Berga per resoldre unes bandositats, que allà ha passat una greu malaltia i que, per consell de metges, necessita un lloc sa per fer la convalescència, «un loch per sa posada on sie lo aer pur». El rei diu que el millor lloc és el seu palau ja que, a més de tenir bons aires, també té una bona presó on el bisbe podrà tenir engarjolats uns «homens crimosos de la sua iurisdicció». Per tant, el rei diu que ha cedit graciosament el seu palau de Berga al bisbe perquè aquest hi faci estada mentre hagi de ser a la vila. Segurament és la primera referència històrica que tenim de Berga com a lloc de repòs i d'estiueig!

Un any més tard, un altre document de Pere el Cerimoniós ens dona més notícies sobre el palau. Data del 10 de novembre de 1373 (22) i va adreçat a

Amagades darrere de parets més modernes, tapades per arrebossats i altres materials, les muralles del segle XIV hi són presents, tot i que amagades, en diferents punts de la ciutat, sobretot a les zones més properes al castell, on l'impacte de les noves construccions és menor. FOTOGRAFIA: ISABEL CASELLAS

Arnau de Carbesí, home de lleis i guarda del palau berguedà, i és la resposta a una demanda que aquest li havia fet. Arnau de Carbesí havia demanat al rei l'exempció de l'impost d'host i cavalcada, com n'havien estat exempts els seus antecessors en el càrrec: Domènec, Jordà i Bernat de Biscarra. El rei accedeix i enfrancheix de pagar impostos a ell i als altres guardes que en el futur el substituiran.

Quan, a partir del segle XV, el castell de Berga va perdre la seva importància estratègica i es va anar abandonant progressivament, el palau reial degué seguir la mateixa sort. Amb les transformacions que al llarg de la història ha patit el castell, el palau va perdre la seva funció i fesomia, fet que pot explicar que ara no en quedi cap rastre.

Notes

- (1) Manuel RIU i RIU; *Santa Maria de Montbenet. Notes documentals d'un antic monestir cistercenc de monges*

radicat a Berga. Edicions del Museu Municipal de Berga. Berga, 1966. Pàg. 27.

- (2) Josep Maria FEIXAS SANCHO; «Aproximació a les muralles medievals de la vila de Santpedor» dins *La crisi de l'edat mitjana a la Catalunya central.* Miscel·lània d'estudis bagencs, número 9. Manresa, 1994. Pàgs. 199-201.
- (3) Arxiu de la Corona d'Aragó (en endavant ACA). Cancelleria. Registres de Pere el Cerimoniós, número 1676, foli 27.
- (4) ACA. Cancelleria. Registres de Pere el Cerimoniós, número 1676, foli 20.
- (5) ACA. Cancelleria. Registres de Pere el Cerimoniós, número 882, foli 145r.
- (6) ACA. Cancelleria. Registres de Pere el Cerimoniós, número 909, foli 35v.
- (7) ACA. Cancelleria. Registres de Pere el Cerimoniós, número 1387, foli 192.
- (8) ACA. Cancelleria. Registres de Pere el Cerimoniós, número 1387, foli 196.
- (9) ACA. Cancelleria. Registres de Pere el Cerimoniós, número 1708, foli 77.
- (10) Mn. Ramon VILADÉS LLORENS; *Les muralles de Bagà al segle XIV.* Àmbit de Recerques del Berguedà. Berga, 1996. Pàg. 44.
- (11) Dades extretes de Mn. Ramon VILADÉS LLORENS; *Les muralles de Bagà al segle XIV.* Diverses pàgines.
- (12) ACA. Cancelleria. Registres de Pere el Cerimoniós, número 1391, foli 113.
- (13) Manuel Riu i Riu; *Santa Maria de Montbenet. Notes documentals d'un antic monestir cistercenc de monges radicat a Berga.* Edicions del Museu Municipal de Berga. Berga, 1966. Pàg. 27.
- (14) ACA. Cancelleria. Registres de Pere el Cerimoniós, número 1243, foli 73.
- (15) ACA. Cancelleria. Registres de Pere el Cerimoniós, número 926, foli 132v.
- (16) Arxiu Comarcal del Berguedà (en endavant ACBR). Volum 1.1.1.16 (caixa 1506), pergami número 17.
- (17) ACA. Cancelleria. Pergamins de Jaume I, número 762.
- (18) ACBR. Traslats notarial de 1604. Volum 1.1.1.2 (caixa 1507).
- (19) ACA. Cancelleria. Registres de Jaume II, número 208, foli 40r.
- (20) ACA. Cancelleria. Registres de Jaume II, número 210, foli 93v.
- (21) ACA. Cancelleria. Registres de Pere el Cerimoniós, número 922, foli 146r.
- (22) ACA. Cancelleria. Registres de Pere el Cerimoniós, número 925, foli 19v.

M. Dolors Santandreu Soler